

Ekwiwalent zerowy w polsko-rosyjskiej leksykografii par przekładowych (na materiale 8. zeszytu „Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego”)

Non-equivalent phrases on the Polish-Russian lexicography of “translation pairs” (based in the dictionary “Podręczny idiomatyko polsko-rosyjski. Zeszyt 8”)

Bogumił GASEK

Uniwersytet Wrocławski/ University of Wrocław

E-mail: bogumil.gasek@uwr.edu.pl,

Abstract: Present article demonstrates analysis results of ways of presenting non-equivalent phrases in the „Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski, z. 8” by Wojciech Chlebda. The author discusses the possibility of modification and further improvement of some dictionary entries and also the usage of Ø symbol in other dictionaries. The analysis conducted by the author of the present article shows that Ø symbol is used in present dictionary in three cases: literal translation of the original unit with the recommended use of such phrases as «как говорят в Польше», «как гласит польская поговорка», for instance, *кто* “wygląda jak pączek w maśle” Ø [*кто* выглядит как пончик в масле]; replacing the equivalent with some sort of definition, for instance, *becikowe pot.* Ø [одноязычное пособие для новорождённого]; transcribing the initial unit and explaining its meaning in post-text comment, for instance, “szmalcownik” Ø [шмальцовник]. Result of the analysis allows us to conclude that Ø symbol must be considered as ‘needed’ in translated lexicography. On the other hand, its practical usage in a present dictionary prompts some doubts. Thus, in some cases literal translation can be used as equivalent, for instance, “urlap ojcowski отцовский отпуск”. Apart from this, it appears to the author of the article that for approximately 10 initial units there are Russian translation equivalents, for instance, “biuro karier” [*na uczelni*] *ros.* “Центр развития карьеры”/ “Центр карьеры” or “damski bokser” “кухонный боксёр”/ “кухонный боец/ кухонный воин”.

Keywords: lexicographical criticism, non-equivalent phrases, Polish-Russian lexicography of “translation pairs”

Wstęp

W latach 2006–2017 opolski zespół leksykograficzny pod kierownictwem Wojciecha Chlebdy przygotował 9 zeszytów w ramach serii „Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski” (W. Chlebda 2006–2017), trzy zeszyty zawierające artykuły teoretyczne „Na tropach reproduktów. W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka” (W. Chlebda 2010), „Na tropach translatów w poszukiwaniu odpowiedników przekładowych” (W. Chlebda 2011) oraz „Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów” (W. Chlebda 2013), a także tom zbiorczy, będący podsumowaniem pięciu pierwszych zeszytów – „Polsko-rosyjski słownik par przekładowych”

(PRSP¹ 2014). W planach jest wydanie jeszcze jednego zeszytu „Idiomatykonów” oraz drugiego słownika zbiorczego (zob. W. Chlebda 2014: 7).

Fakt, że autorzy przyjęli odtwarzalność za kryterium włączania do poszczególnych zeszytów i słownika jednostek niezależnie od ich struktury (są to i pojedyncze słowa i jednostki wielowyrazowe, niekiedy o bardzo rozbudowanej formie) i statutu formalnego – znajdziemy tu frazeologizmy, przysłowia, nazwy geograficzne, antroponimy, terminy, skrzydlate słowa, adresatywy, parafrazy i in. – decyduje o unikalności tego przedsięwzięcia leksykograficznego i jego dużym znaczeniu zarówno dla dydaktyki języka rosyjskiego jako obcego, jak również przekładoznawstwa polsko-rosyjskiego. Widoczna jest również ewolucja terminologiczna postępująca wraz z opracowywaniem kolejnych wydań słownikowych – od idiomu (tytuł serii zeszytów), poprzez frazem (odtwarzalny wielowyrazowiec) aż po reprodukt. Kolejnym publikacjom towarzyszy refleksja teoretyczna – wyrażana w obszernych wstępach do nich autorstwa Wojciecha Chlebdy. Treść tych wypowiedzi wskazuje na to, że na zmiany koncepcyjne i wybór oraz sposób prezentacji konkretnych rosyjskich odpowiedników mają rosnące doświadczenie zespołu, spotkania warsztatowe, jak również opinie recenzentów poszczególnych tomów (por., m.in. W. Chlebda 2009: 38–39). Opolskie opracowania leksykograficzne doczekały się również recenzji i publikacji analitycznych: (P. Wierchoń 2008, J. Wawrzyńczyk 2015, B. Gasek 2017a).

1. Ekwiwalent/ translát zerowy

O doniosłości i unikalności idiomatykonów decyduje umieszczenie w centrum uwagi moim zdaniem kluczowej dla glottodydaktyk, dydaktyki przekładu oraz translatoryki jednostki, jaką jest reprodukt². Ponadto poszczególne opracowania przynoszą wiele par przekładowych nienotowanych przez tak zwaną wielką leksykografię polsko-rosyjską oraz polsko-rosyjskie słowniki frazeologiczne. Wynika to z szerokiego traktowania problematyki frazematyecznej, a także tendencji do odnotowywania najnowszych jednostek, które przynosi zmieniająca się rzeczywistość, *por.* „hejterski komentarz” „хейтерский комментарий”; „troll internetowy” „интернет-тролль”; „zapobieganie mobbingowi” „предупреждение”/ „предотвращение моббинга” i wiele innych.

---

¹ Tu i dalej w tekście stosuję system skrótowych oznaczeń słowników. Rozwinięcia skrótów podaję w wykazie na końcu artykułu. Dla omawianego w tekście ósmego zeszytu „Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego” używam skrótu I8. Ponadto materiał ilustrujący oznaczam cyframi arabskimi w nawiasach kwadratowych, odsyłając czytelnika do wykazu źródeł internetowych.

² Przytaczam pełną definicję reproduktu: „Jednostka języka wyodrębniona z tekstów sformułowanych w tym języku w rezultacie stwierdzenia jej regularnej powtarzalności w tych tekstach w funkcji werbalizatora określonego zespołu treściowego (pojęcia, sądu, intencji, emocji itp.). Reprodukt może mieć jednowyrazową bądź wielowyrazową postać formalną i metaforyczny bądź niemetaforyczny status znaczeniowy. Termin „reprodukt” używany jest w opozycji do terminu „produkt językowy”, oznaczającego proces i efekt konfigurowania reproduktów (jednowyrazowych i wielowyrazowych) w akcie tworzenia wypowiedzi (W. Chlebda 2010: 140).

Opolskie zeszyty utrwalają również godne uwagi rozwiązania formalne w leksykografii polsko-rosyjskiej. Jednym z nich jest stosowanie symbolu ekwiwalentu³ zerowego⁴ Ø. Ten zabieg stosowany jest wówczas, gdyż autorzy uznają, że dany reproduct polski nie ma odpowiednika rosyjskiego w postaci jednostki języka, o czym odbiorcę należy poinformować⁵. Praktyczną realizację tej idei leksykograficznej znajdujemy we wzmiankowanych Idiomatykonach i PRSPP. W niniejszym artykule podejmę próbę analizy stosowania tego zabiegu leksykograficznego na materiale ósmego⁶ (ostatniego, do którego miałem dostęp w trakcie tworzenia danego artykułu) zeszytu „Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego” (dalej w tekście: I8).

We wstępie do I8 znajdziemy szczegółowe wyjaśnienia, które warto przytoczyć w całości: „Oznacza on (znak Ø – B.G.), że dany transland polski nie ma swojego systemowojęzykowego odpowiednika w języku rosyjskim. W nawiasach kwadratowych podajemy wówczas dokładną rosyjską kalkę jednostki polskiej, bliższe wyjaśnienia przenosząc do komentarzy na końcu działu (...). Widząc znak zera, użytkownik powinien mieć świadomość, że następujący po nim w nawiasach kwadratowych wielowyrazowiec rosyjski nie jest jednostką języka rosyjskiego. W tekście rosyjskim może on być użyty w zasadzie tylko wtedy, kiedy towarzyszy mu wybrany metaoperator typu „*как говорят поляки, как это принято называть в Польше* itp.” (I8: 30).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników przeprowadzonej przez jego autora analizy sposobów prezentacji translatów zerowych, zasadności stosowania tego zabiegu i jego możliwego wykorzystania oraz ewentualnej modyfikacji w kolejnych pracach leksykograficznych.

Przeprowadzając badanie materiału słownikowego, uzyskałem następujące dane liczbowe: na około 5850 (taką informację znajdziemy na s. 36 Wstępu do I8. Przybliżenie wyniku z tego, że jest to słownik tematyczny i pewne pary przekładowe mogą powtarzać się w różnych miejscach w słowniku) udało mi się stwierdzić 87 par przekładowych ze znakiem zera, przy czym po odliczeniu powtórzeń liczba ta nieco maleje (słownik dwukrotnie podaje jednostki „damski bokser” oraz „urlop ojcowski”/ „tacierzyński”). Poza tym można odnotować kilka translandów, zawierających się w innych translandach, np. „umowa śmieciowa” i *kto* „pracuje na umowie śmieciowej”.

Z formalnego punktu widzenia nawiasowe wskazania po znaku ekwiwalentu zerowego (nieco inaczej niż w przywoływanym fragmencie Wstępu) noszą trojaki cha-

---

³ Inaczej translat zerowy (zob. W. Chlebda 2011: 40).

⁴ W leksykografii przekładowej symbol ten był stosowany już wcześniej (np. R. Lewicki 2002).

⁵ Dokładniejsze wyjaśnienie tego pojęcia znajdziemy we wcześniejszym artykule teoretycznym redaktora naukowego „Idiomatykonu”: „Ekwiwalenty zerowe pojawiają się wówczas, gdy w języku B nie istnieje gotowy sposób wyrażania pojęcia, sądu, intencji itp., stanowiący w danym wypadku *tertium comparationis*; innymi słowy – gdy brak w języku B już w nim ustalonej, „przygotowanej” przez ten język dla danej sytuacji jednostki mogącej też niejako automatycznie pełnić funkcję ekwiwalentu słownikowego” (W. Chlebda 2011: 40).

⁶ W danym artykule nie podejmuję się próby prześledzenia ewolucji użycia symbolu Ø w poszczególnych zeszytach „Idiomatykonów”, ograniczając się do analizy konkretnego, 8. zeszytu opolskiej serii leksykograficznej.

rakter – zgodnie z przytoczonymi słowami redaktora naukowego – kalk (np. *kto* „wygląda jak pączek w maśle” Ø [*кто* выглядит как пончик в масле] (I8: 86)), które w określonych sytuacjach rzeczywiście mogą mieć zastosowanie w przekładzie, wymagając użycia operatorów metatekstowych *как говорят в Польше; как гласит польская поговорка* itp., ale w innych przypadkach mogą funkcjonować jako samodzielne ekwiwalenty przekładowe, np. „urlop ojcowski”/ „tacierzyński” pot. – Ø [отцовский/ папин отпуск]⁷ (I8: 40)⁸. Drugi przypadek to zastępowanie tłumaczenia literalnego (zgodnie z terminologią stosowaną w „Idiomatykonach” – kalki) swoistą minidefinicją, np. „becikowe” *pot.* Ø [одноразовое пособие для новорожденного] (I8: 40). Ta z kolei nie jest pełnowartościowym odpowiednikiem przekładowym, ale jako odpowiednik opisowy przy wszystkich swoich wadach (przede wszystkim zmiana stylistyki konkretnego fragmentu tłumaczonego tekstu), może być użyta w tłumaczonym tekście, zwłaszcza po dokonaniu określonych transformacji. Trzeci zabieg to przytoczenie transkrybowanego odpowiednika i dodanie oddzielnego komentarza (więcej o komentarzach w dalszej części tekstu) na końcu rozdziału tematycznego, np. „szmalcownik” Ø [шмальцовник]⁹ (I8: 215).

Analiza ekwiwalentów zerowych wskazuje na to, że niemożność odnalezienia odpowiedników rosyjskich dotyczy dwóch zasadniczych typów jednostek wyjściowych. Pierwszy z nich to tak zwane luki leksykalne (*ros.* лексические лакуны), a więc te wycinki rzeczywistości, zjawiska, obiekty czy przedmioty, które doczekały się nominacji w jednym języku, a w drugim pozostają niezauważone na poziomie leksyki bądź frazematyki (klasyczne przykład luki leksykalnej to niem., „Nichtakademiker”, które w polszczyźnie wymagałoby tworzenia doraźnego ekwiwalentu opisowego – osoba nie posiadająca wykształcenia wyższego, czy *ang.* electrocute – stracenie na krześle elektrycznym (por. G.V. Bykova 2009)). Wymieńmy kilka przykładów z „Idiomatykonu”: „dwudziestolatek” Ø [мужчина двадцати лет]; „dwudziestolatka” Ø [женщина двадцати лет] (I8: 41). Na marginesie można zauważyć pewną zależność systemową – lakunarność niektórych form liczebnikowych w języku rosyjskim (por.

⁷ Zauważmy, że połączenie „отцовский отпуск” nie brzmi po rosyjsku nienaturalnie i prawdopodobnie może być stosowane w tekście przekładowym bez metaoperatora. Pośrednio wskazują na to realne użycia tekstowe, np., cytaty z artykułu naukowego: «На основе изучения интересов и ценностных установок родителей анализируются их мнения об использовании отцом отпуска по уходу за ребенком. Решение об отцовском отпуске зависит от качества отношений между супругами, доверия, рациональности и гибкости в распределении семейных обязанностей, специфики семейного социального капитала, открытости новому опыту, приверженности идеологии равной ответственности родителей за заботу о детях». [1]

⁸ Co ciekawe ta para przekładowa w innej formie występuje także na s. 154: „urlop ojcowski”/ „tacierzyński” pot. – Ø [отцовский отпуск].

⁹ Można wskazać jeszcze jeden pośredni zabieg – tłumaczenie literalne + generalizacja (użycie hiperonimu) – „czyściciel kamienie” Ø [чистильщик домов] (I8: 200). „Kamienica” zostaje zastąpiona hiperonimem „дом”. Nie bez powodu – wyraz „kamienica” jest mocno osadzony w świadomości Polaków i w polskiej rzeczywistości, w związku z czym nie ma swojego dokładnego odpowiednika w języku rosyjskim.

polskie „kilkanaście”¹⁰). Analiza I8 pod tym kątem przynosi co najmniej dwie ciekawe obserwacje. Po pierwsze luki leksykalne można dostrzec wśród „odgłosów zwierząt” („kle-kle” Ø [czyt. кле-кле] (I8: 285)) i form zwracania się człowieka do zwierząt („Hetta!” [do konia: w prawo] Ø [czyt. хетта/гетта] oraz „Wišta!” [do konia: w lewo] Ø [czyt. висъта] (I8: 286)). Po drugie intrygującą jest następująca para przekładowa: *kto* „dojeżdża <codziennie> do pracy” Ø [*кто* <каждый день> ездит на работу] (I8: 138), gdzie użycie znaku Ø wynika zapewne z tego, że uzyskanie równoważnej „wiązki sensów” wymaga w języku rosyjskim zastosowania dłuższej konstrukcji zawierającej dopełnienie (określenie ‘skąd’ albo ‘dokąd’), np. он каждый день ездит на работу в Москву из Химок/ он каждый день ездит на работу „из другого района”/ огромная доля трудоспособного населения Московской области „каждый день ездит на работу в Москву” [2].

Druga kategoria to nazwy realiów. Znalazły się tutaj nazwy specyficznych polskich urzędów (np. „Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej” [MOPS] Ø [Городской центр социальной помощи] (I8: 143), realia związane z wiarą katolicką („kółko różańcowe” Ø [группа/ кружок четок *kat.*] (I8: 183)), siłą rzeczy nie znane ogółowi Rosjan nazwy odnoszące się do polskiej kultury, np. „matka-Polka” Ø [мать-полька] (I8: 121); nazwy realiów społeczno-politycznych (umowa śmieciowa Ø «мусорный контракт» (I8: 154)).

Trzecia kategoria to takie odtwarzalne wielowyrazowce, jak frazeologizmy (kto „urodą nie grzeszy” Ø [*кто* не грешит красотой] (I8: 69)), przysłowia („cudza praca nie wzbogaca” Ø [Чужой труд богатства не даёт] i komparatywy („brzydki jak nieszczęście”) [o kimś bardzo brzydkim] Ø [*кто* некрасив<ый> как несчастье] (I8: 59).

2. Ekwiwalent zerowy jako jeden z wariantów

W słowniku można dostrzec pewną prawidłowość, jaką jest wariantywne stosowanie oznaczenia translatu zerowego. Polega to na niejednokrotnym przytaczaniu translantu – w jednym przypadku/ przypadkach podaje się ekwiwalent, w drugim wskazuje symbol Ø i odpowiednie sformułowanie w nawiasie. Porównajmy:

„brzydki jak nieszczęście” [o kimś bardzo brzydkim] Ø [*кто* некрасив<ый> как несчастье]

„brzydki jak nieszczęście” [o kimś bardzo brzydkim] *кто* „выглядит как

¹⁰ Z pozoru niezbyt skomplikowane polskie zdanie *Splacimy kredyt już ”za kilkanaście lat”* nie jest prostym zadaniem translatorycznym. Wysoce nieprecyzyjne są rosyjskie ”через несколько лет (za kilka lat)” i ”через несколько десятков лет (za kilkadziesiąt lat)”. Nie nadaje się do wkomponowania do naturalnej komunikacji drugojęzycznej opisowy ekwiwalent słownikowy, np. ”более десяти” (*в пределах второго десятка*) [SH]. Przybliżony ekwiwalent przyniósł SPWN – ”десятка полтора”. Natomiast ruszczyzna potoczna dysponuje jednostką notowaną przez niektóre słowniki (np. SKuz) i oznaczaną jako żartobliwa: „надцать”. Użycie takiego ekwiwalentu („через надцать лет”) oznacza jednak zmianę stylistyki wypowiedzenia, ale w niektórych kontekstach może spełnić swoją funkcję: *Мы погасим кредит уже „через надцать лет”*.

тридцать три несчастья”;
 „brzydki jak noc” [o kimś bardzo brzydkim] *кто* „редкий урод”;
 „brzydki jak noc” [o kimś bardzo brzydkim] *кто* „урод уродом”;
 „brzydki jak noc” [o kimś bardzo brzydkim] *кто* [*кто* некрасив<ый> как несчастье].

Jeśli zgodzić się z tym, że „wiązka sensów” wyrażana *pol.* „brzydki jak noc” w j. rosyjskim jest obsługiwana przez reprodukty „редкий урод” oraz „урод уродом”, to dodatkowe podanie pary przekładowej z symbolem Ø zaskakuje – trudno bowiem, żeby ten sam transland miał swój odpowiednik rosyjski i nie miał go. Prawdopodobnie jednak jest to zabieg stosowany celowo tylko w przypadku niektórych komparatywów i ma na celu uzmysłowienie odbiorcy, że dane porównanie nie jest jednostką języka rosyjskiego, ale po skalkowaniu i opatrzeniu metaoperatorem może być użyte w przekładzie/ tekście tworzonym w języku rosyjskim. Sądzę, że taki zabieg jest zbędny – znalezienie odpowiednika rosyjskiego użytkownik powinien jednocześnie interpretować jako brak jednostki o takiej samej strukturze jak transland.

3. Komentarz uzupełniający

Uzupełnieniem części spośród analizowanych tu haseł jest dodatkowy komentarz podawany w formie przypisów końcowych po każdym rozdziale tematycznym. Za sprawą takich dodatkowych opisów I8 nabiera charakteru słownika przekładowo-objaśniającego. Wydaje się, że obrany kierunek jest właściwy – komentarz powinien pomóc w poprawnej interpretacji jednostki wyjściowej i w zastosowaniu form nawiasowych. Teoretycznie mógłby stanowić również inspirację do samodzielnego poszukiwania i tworzenia odpowiedników. W praktyce komentarze są bardzo zróżnicowane od lapidarnych¹¹ i bardzo precyzyjnych definicji translandu, poprzez dłuższe opisy jednostek wyjściowych¹². Pojedyncze komentarze pozwalają prześledzić sposób dochodzenia do ekwiwalencji i zawierają sądy autorów na temat proponowanych przez inne słowniki ekwiwalentów (por. komentarze do hasła „krecia robota”, o czym więcej w dalszej części artykułu). Jedynie w kilku komentarzach znajdziemy dodatkowe objaśnienie w j. rosyjskim np. „sądowy” Ø [судебный куратор] (I8: 204) i właściwą część komentarza: „Rosjanom można wytłumaczyć, że kurator sądowy to *помощник судьи, который выполняет поручение судьи по конкретным делам*” (I8: 224), czy „Niebieska Karta” [dokument potwierdzający przemoc w rodzinie] Ø [голубая карта] (I8: 206) i właściwą część komentarza: „O ile nam wiadomo, w Rosji nie ma takiego dokumentu, a Rosjanom można by wytłumaczyć, że Niebieska Karta to *охранный*

¹¹ Np. „damski bokser” jest różnie definiowany w dwóch fragmentach słownika – zwięźle i poprawnie jako ‘to pejoratywne określenie mężczyzny, który bije kobiety’ (I8: 222) oraz mniej precyzyjnie: ‘mężczyzna bijący swoją żonę lub partnerkę życiową’ (I8: 136).

¹² Dla pary przekładowej „Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy” „Большой оркестр праздничной помощи” (I8: 216) znajdziemy obszerny komentarz w języku polskim o translandzie (I8: 225). Nie wydaje mi się, żeby był on potrzebny polskiemu odbiorcy. Natomiast przydałyby mu się objaśnienia w j. rosyjskim, a jeszcze bardziej zwięzły rosyjskojęzyczny komentarz, którego można byłoby użyć w przekładzie bezpośrednio po translacji.

ордер, правовой документ, предоставляемый жертвам домашнего насилия” (I8: 224). Sadzę, że wśród nawiasowych odpowiedników nie wszystkie mogą funkcjonować w tekście przekładu wraz metaoperatorem, czego dobrą ilustracją jest właśnie przywoływana Ø [голубая карта]. W przypadku użycia tego typu „odpowiedników” nie wystarczy powiedzieć, że „tak się mówi w Polsce”, ale trzeba powiedzieć, o czym się mówi. Sadzę, że możliwie zwięzły, pozwalający na wplecenie do tłumaczonego tekstu rosyjskojęzyczny komentarz powinien znaleźć się bezpośrednio po nawiasie, gdyż stanowi integralną część pary przekładowej jako swoista instrukcja użycia niedokładnego przeciw odpowiednika. W przypadku zjawisk charakterystycznych dla współczesnej Polski, dla których nie udało się odnaleźć rosyjskiej jednostki, np. „czyszciciel kamienic” Ø [чистильщик¹³ домов] (I8: 200) trochę dziwi umieszczenie bardzo obszernego komentarza w języku polskim. Wydaje się, że komentarz powinien przede wszystkim pozwolić na „wkomponowanie” do tekstu docelowego owego «чистильщика домов». Zwięzły kilkusłowny komentarz podobnie jak w poprzednich przypadkach moim zdaniem winien być bezpośrednim uzupełnieniem pary przekładowej.

4. „Niekiedy da się je przetłumaczyć”

Przynajmniej w kilku przypadkach decyzja autorów omawianego zeszytu, aby zasugerować ekwiwalent zerowy, wydaje się zbyt pośpieszna. Chciałoby się, nawiązując do artykułu znanego rosyjskiego przekładoznawcy i leksykografa Dmitrija Jermołowicza poświęconego przekładowi jednostek pozornie bezekwiwalentowych, powiedzieć „Niekiedy da się je przetłumaczyć («Иногда они переводятся»)» (Ermolovič 2007: 71–79).

Poniżej podaję pary przekładowe w kształcie zaproponowanym w I8, a następnie komentuję i wprowadzam propozycje własne, opracowane z wykorzystaniem słowników objaśniających języka rosyjskiego i polskiego, słowników przekładowych, korpusów i innych źródeł tekstowych:

„czterdziestka” *pot.* Ø [сорок <лет>]

Reprodukt wyjściowy może mieć dwa różne znaczenia potoczne 'wiek czterdziestu lat' i 'czterdziestoletnia kobieta'. Warto byłoby dokonać ekwiwalentyzacji każdego z nich. W pierwszym przypadku ruszczyzna zna potoczny odpowiednik – „сороковник”. Porównajmy równoważne zdania: Stuknęła mi „czterdziestka” i „Мне стукнул сороковник”.

Ponadto dane znaczenie może być po rosyjsku wyrażone jeszcze w jeden sposób – Skończył „czterdziestkę” – „Он разменял пятый десяток”, co pozwala na wyrowadzenie relacji „czterdziestka” – „разменять пятый десяток”. Te dwa przykłady pokazują dodatkowo jak bardzo pomocny byłby materiał ilustracyjny w tego typu opracowaniu – pozwoliłoby on na łatwe różnicowanie znaczeń reproduktów i uniknięcie rozterek interpretacyjnych.

Znaczenie drugiej omawianej jednostki ('czterdziestoletnia kobieta') –

¹³ Podaję formę akcentuacyjną za I8, chociaż SJe i SK uznają za normatywny akcent na pierwszej sylabie: „чистильщик”.

„сорокалетняя женщина”. Nie jestem pewny, czy konieczny jest znak zera. Mamą jednostkę rosyjską, więc do wskazania asymetrii powinien wystarczyć kwalifikator lewostronny i brak prawostronnego: „czterdziestka” *pot.* – „сорокалетняя женщина”. Docelowo dana para przekładowa mogłaby przybrać następujący kształt:

„czterdziestka” [wiek]¹⁴ „сороковник”/ „разменять пятый десяток”.

„czterdziestka” [o kobiecie] *pot.* „сорокалетняя женщина”.

Na analogicznej zasadzie należałoby opracować parę przekładową „pięćdziesiątka” *pot.* Ø [пятьдесят <лет>], a więc:

pięćdziesiątka [wiek] „полтинник”/ „разменять шестой десяток”.

„pięćdziesiątka” [o kobiecie] *pot.* „пятидесятилетняя женщина”.

„biuro karier” Ø [бюро карьер] (I8: 138). Wydaje się, że na uczelniach rosyjskich powstają podobne komórki organizacyjne. Noszą one nazwę „центр карьеры” [3] lub „Центр развития карьеры”, np. na stronie internetowej Moskiewskiego Instytutu Techniczno-Fizycznego (*ros.* МФТИ) czytamy: „Центр карьеры – отдел содействия трудоустройству выпускников МФТИ. Центр карьеры был создан для оказания всесторонней помощи студентам Физтеха в вопросах построения успешной карьеры и взаимодействия с потенциальными работодателями” (4). Prawostronny reprodukt nie zawiera sygnału umocowania tylko w realiach rosyjskich, jednak kwalifikator *ros.* jest potrzebny jako informacja dla odbiorcy o tym, że jest to jednostka realnie funkcjonująca w rosyjskim szkolnictwie wyższym. Porównajmy:

„biuro karier” [na uczelni] *ros.* „Центр развития карьеры”/ „Центр карьеры”

Połączenie „бюро карьер” pojawia się natomiast w rosyjskojęzycznych wersjach stron internetowych niektórych polskich uczelni (zob., np. stronę internetową [5] Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera).

„brzydal” *pot.* Ø [некрасивый мужчина] (I8: 59). Powstaje pytanie, czy jako odpowiednik nie może zostać wskazany *ros.* „урод” – w jednym ze znaczeń słownikowych: разг. 'человек с некрасивой внешностью' (SK), a więc czy nie na miejscu jest następująca para przekładowa:

„brzydal урод”.

„klatka” *pot.* [szeroka klatka piersiowa u mężczyzny] Ø [мощная и широкая грудь]

Jak czytamy w komentarzu do tej pary przekładowej: „Potoczna jednostka polska „klatka” nie ma swego pełnego rosyjskiego ekwiwalentu. Dlatego też w połączeniach z przymiotnikami „umięśniona”, „owłosiona”, „szeroka”, „potężna” zarówno komponentowi „klatka”, jak i „klatka” przyporządkowano neutralne określenie „грудь”, które jest pełnym ekwiwalentem komponentu klatka, jednakże nie oddaje w pełni konotacji polskiej jednostki „klatka”, [I8: 91]. Rzeczywiście zarówno polskie „klatka”, jak i „klatka” może być oddawane przez rosyjskie „грудь”, natomiast dodatkowe konotacje wyrażone w nawiasie po jednostce wejściowej moim zdaniem można oddać poprzez eksplikację informacji implicytnej za pomocą potocznego określenia „накачанная”. Otrzymujemy taką postać:

¹⁴ Tu i w innych przykładach rezygnuję z kwalifikatora *pot.* tam, gdzie udało się uzyskać równowagę stylistyczną translandu i translatu.

„klatka” *pot.* [szeroka klatka piersiowa u mężczyzny] „накачанная грудь”.

Poprawność tej pary przekładowej można sprawdzić, dokonując prostej operacji translatorycznej. Przykładowe „*Ten to ma klatę*” (zaczepnięte z SDub) oznacza 'ma muskularną, dobrze rozwiniętą klatkę piersiową'. Wydaje się, że poniższe zdanie rosyjskie jest w pełni ekwiwalentne w stosunku do przytoczonego zdania wyjściowego: „*Какая у него накачанная грудь!*”

„damski bokser” Ø [дамский боксёр] (I8: 117).

„Damski bokser” – rozpowszechniony w polszczyźnie reproduct, oznaczający mężczyznę bijącego kobiety, prawdopodobnie ma zbliżony odpowiednik rosyjski – „кухонный боксёр”. Frazem rosyjski odnotowuje w wariantach „кухонный боец Викисловарь”, podając następujące znaczenie „'о мужчине, домашнем насильнике'”. Jednocześnie zostają przytoczone synonimy: „кухонный боксёр” i „кухонный воин” [6]. Analiza tekstowa wskazuje, że wymienione dwa pierwsze reproducty mogą być używane właśnie w znaczeniu mężczyzny stosującego przemoc wobec kobiet, por. np.

Если не считать мусульманских стран, где бить жену не только право – но и обязанность ее супруга, кухонные боксеры чаще встречаются в странах с невысоким уровнем жизни и высоким уровнем преступности. [7]

Кстати, в полиции мужей, поднимающих на женщин руки, называют поэтично – кухонные боксеры. [8].

Dodatkowe potwierdzenie odnajdziemy na portalu *Ответы.mail.ru*, gdzie anonimowy internauta podaje następującą definicję:

Кухонный боксер – гражданин, увлекающийся избиванием близких женского пола, не способных дать ему отпор. [9]

Zaproponowałbym więc:

„damski bokser” „кухонный боксёр”/ „кухонный боец”/ „кухонный воин”
szopa [o fryzurze] *pot.* Ø [пышная взлохмаченная шевелюра]

Jeśli zgodzić się z definicjami słownikowymi *pol.* „szopa” (wg SDub *pot.* 'zmierzwiona, gęsta czupryna podobna do słomianej strzechy', wg WSJPŻ 'bujna, bardzo zmierzwiona fryzura') oraz rosyjskiego „шевелюра ‘волосы на голове (обычно густые, пышные и длинные)’, (SKuz); 'волосы на голове (обычно густые, пышные)' (MAS) można dojść do wniosku o istnieniu następującej pary przekładowej: „szopa” [o fryzurze] *pot.* „взлохмаченная шевелюра”. Słuszność takiego rozumowania potwierdzają dane tekstowe, a pośrednio również słownikowe – por. fragment hasła „взлохмаченный -ая, -ое”. w SKuz: „'Растрёпанный, непричёсанный (о волосах, шерсти). В. шевелюра.’” (pogrubięnie moje).

„krecia robota” Ø [кротинная работа]

W komentarzu do tego hasła (I8: 223) autorka odrzuca sugerowany przez SH odpowiednik „подрывная деятельность”, pisząc: „*Wielki słownik polsko-rosyjski* podaje, że ekwiwalent reproductu *krecia robota* to *подрывная деятельность*, choć według mnie to raczej *дziałalność wywrotowa*. *Krecia robota* to skryte działanie, podstęp, intryga przeciwko komuś, czyli *интрига, подвох, хитрость*”. W ten sposób I8 nabiera cech dzieła polemicznego. Na pewno jest to cenne dla odbiorcy, gdyż uzyskuje on dodatkowe informacje o funkcjonowaniu jednostki polskiej i rosyjskiej.

Warto jednak zwrócić uwagę na to, że inaczej daną relację traktuje SPWN: $\diamond$ „krecia robota” „интриги/ подкопы”. Jest to o tyle trafniejsze, że „krecia robota” jest raczej pewnym procesem, a nie jednorazowym aktem. Co ciekawe we wzmiankowanym komentarzu można przeczytać, że krecia robota to: „(..) интрига, подвох, хитрость”. Stąd już tylko krok do pierwszego z zaproponowanych przez SPWN ekwiwalentów („интриги” – liczba mnoga jest właściwa, gdyż – jeszcze raz to podkreślę – rzecz nie dotyczy działania jednorazowego). Ostrożniej traktują drugi z odpowiedników podanych przez SPWN – analiza korpusowa wskazuje na to, że *ros.* „подкопы” występują w kontekstach zbliżonych do poniższych:

Жукова не арестовывали, но «подкопы» под него делались неоднократно: в 1930-е годы, и во время войны, когда Берия пытался его устранить (скорее всего, из-за доверия к нему Сталина и из-за опасной перспективы оказаться в какой-то момент «под Жуковым»). [10]

Атмосфера все сгущалась и сгущалась: интриги, подкопы под ближнего, сплетни”. [11]

a więc raczej w znaczeniu *pot.* polskiego ‘ryć pod kimś’. Jeśli przyjąć za WSJPŻ, że „krecia robota” to: ‘podstępne, niejawne i niszczące działanie skierowane przeciwko komuś lub czemuś’, to w określonych kontekstach rosyjskim odpowiednikiem może być również „саботаж”.

kto urodą nie grzeszy $\emptyset$ [*кто не грешит красотой*] (I: 68).

Można mieć wątpliwości, czy ruszczyzna nie dysponuje gotową jednostką języka o analogicznym znaczeniu. Warto tu rozważyć trzy propozycje – zastosowanie konstrukcji „не назовёшь кем” z właściwym komponentem, a więc „красавицей”/ „красавцем не назовёшь”.

Wykorzystanie odpowiednika proponowanego w SL – „не отличаться красотой” w formie dostosowanej do potrzeb słownika – „*кто не отличается красотой*”.

„*кто* wpuszcza *kogo* w kanał”/ „maliny” $\emptyset$ [„кто выпускает кого-либо в канал”/ „в малину”] (I8: 217).

Ta para przekładowa została uzupełniona komentarzem o następującej treści: „*Wpuszczać/ wpuścić w kanał/ w maliny/ zrobić w konia* to znaczy wprowadzać kogoś w błąd, nabierać, oszukiwać. Rosjanom można by wytłumaczyć, że wszystkie te zwroty mają znaczenie „вводить”/ „ввести в заблуждение, обманывать”/ „обмануть” (I8: 225). W leksykografii polsko-rosyjskiej transland „wpuścić w maliny” był już odnotowywany – w SPWN odnajdziemy: $\diamond$ „wpuścić w maliny” „объехать на кривой/ объехать на кривых”. Jest to o tyle ciekawe, że SFF notuje frazeologizm „на кривой не объедешь кого (*прост.*)” w znaczeniu „Не проведёшь, не обманёшь, не перехитришь кого-либо” (SFF: 400). Poświadczenie użycia tekstowego antonimu danego frazeologizmu przynosi NKJR. Poniższy przykład pokazuje użycie w znaczeniu zbliżonym do wyjściowego „wpuścić w maliny”: „Ее батюшка, костромич, держал на островах всю торговлю, не чураясь контрабанды. Но молодых объехал на кривой — приданого кот наплакал” [12].

Jeśli synonimem reproduktu wyjściowego jest *pol.* „zrobić w konia”, to warto odnotować, że ta jednostka jest tłumaczona w SG¹⁵ oraz w SŁ jako „оставить в дураках кого”.

5. Wnioski

Znak Ø jest przydatnym rozwiązaniem w leksykografii przekładowej – odbiorcę słownika należy lojalnie informować o braku konkretnej rosyjskiej jednostki języka, jednocześnie podsuwając określone rozwiązanie translatoryczne – np. przekład literalny, opisowy lub transkrypcję, które wraz z dodatkowym komentarzem umożliwiają podjęcie właściwych działań translatorycznych.

Interpretacja jednostek wyjściowych i poprawne stosowanie odpowiedników prawostronnych byłoby o wiele łatwiejsze, gdyby poszczególne pary przekładowe ilustrować przykładami użycia. Należy wyrazić nadzieję, że ewoluująca koncepcja „Idiomatykonów” zmierza właśnie w kierunku słownika przekładowo-objaśniającego z kontekstami użycia. W praktyce zapewne wymagałoby to coraz bardziej naturalnej w XXI wieku formy elektronicznej słownika.

Analiza materiału słownikowego wykazała, że niektóre spośród niemalże 90. jednostek wyjściowych mają swoje odpowiedniki rosyjskie. Część z nich pojawiała się już wcześniej w wielkiej leksykografii polsko-rosyjskiej oraz w słownikach frazeologicznych dla tejże pary języków. Inne można ustalić na podstawie dostępnych słowników jednojęzycznych oraz tekstów w dwóch językach. Pary przekładowe, dla których nie udało się ustalić odpowiedników w postaci reproduktów rosyjskich można podzielić na trzy kategorie:

- a) Po prawej stronie nie ma co prawda odtwarzalnej jednostki języka, ale nawiasowy odpowiednik może funkcjonować w przekładzie bez stosownego metaoperatora, np. „urlop ojcowski отцовский отпуск”. Jeśli tak, to warto rozważyć zastosowanie innego znaku niż Ø, informującego o określonej asymetrii. W przekładzie pożądana jest relacja „frazelogizm na frazeologizm”, czy „przysłowie na przysłowie”, ale brak tej relacji wcale nie musi jeszcze oznaczać wadliwego przekładu.
- b) Po prawej stronie mamy kalkę, która może z powodzeniem funkcjonować w przekładzie wraz z metaoperatorem, np. *kto* „jak świeca” [o wysokim prosto trzymającym się mężczyźnie] Ø [прямой и стройный как свеча].
- c) Opatrzanie zaproponowanego odpowiednika metaoperatorem nie wystarcza do użycia go w tłumaczonym tekście – konieczne jest zastosowanie dłuższego komentarza, np. *как говорят поляки, имея в виду* albo skróconej definicji. Moim zdaniem powinna się ona znaleźć tuż za propozycją nawiasową. Te trzy różne sytuacje z punktu widzenia praktyki translatorskiej i drugojęzycznej działalności mownej należy zróżnicować.

Konieczność stosowania znaku Ø jest najbardziej prawdopodobna i uzasadniona w przypadku jednostek odnoszących się do szeroko rozumianych polskich realiów

¹⁵ Jest to rzadko cytowany polsko-rosyjski słownik frazeologiczny, chociaż zawiera wiele ciekawych propozycji translatorycznych – por. (B. Gasek 2017b).

(np. *kto* „przyjął kołędę” Ø [*кто принял коляду*] *kat.* (18: 182)), powiedzeń oddających ducha czasów „(Czy się stoi czy się leży, dwa tysiące się należy”. Ø [*Стоишь ли, лежишь ли – две тысячи в кармане*] (18: 160) itp.

Bibliografia

- Bykova, G.V. (2009), *Lakuny russkogo âzyka. Blagovešensk.*
- Chlebda, W. (2009), *Idiomatykon 4: gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy (i parę zdań o tym, skąd przychodzimy)*, (w:) W. Chlebda (red.), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Zeszyt 4, 9–38.
- Chlebda, W. (2010), *Reprodukt*, (w:) W. Chlebda (red.), *Na tropach reproduktów. W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka*.
- Chlebda, W. (2011), *Ekwiwalencja i ekwiwalenty: między słownikiem a tekstami*, (w:) W. Chlebda (red.), *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*. Opole, 21–43.
- Chlebda W. (2014), *W sukurs magistrantom. Mały pomocnik leksykograficzny*, (w:) W. Chlebda (red.), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski z. 7*. Opole.
- Chlebda, W. (red.) (2010), *Na tropach reproduktów. W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka*. Opole 2010.
- Chlebda, W. (red.) (2011), *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*. Opole.
- Chlebda, W. (red.) (2013), *Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*. Opole.
- Chlebda, W. (red.), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski z. 7*. Opole.
- Ermolovič, D.I. (2007), *Inogda oni perevodâtsâ*, (w:) „Mosty. Źurnal perevodčikov”, 3, 71–79.
- Gasek, B. (2017a), *Polsko-rosyjska leksykografia par przekładowych: stan aktualny i perspektywy*, (w:) „Slavia Orientalis”, 1, 139–169.
- Gasek, B. (2017b), *Polsko-rosyjski słownik frazeologiczny Kiry Giulumianc jako źródło oryginalnych propozycji przekładowych*, (w:) „Komunikacja Specjalistyczna”, Ł. Karpiński, P. Michałowski (red.), 3, 161–174.
- Lewicki, R. (2002), *Hristianstvo. Russko-pol'skij slovar'. Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*. Warszawa.
- Wawrzyńczyk, J. (2015), *Ku rzetelnej leksykografii par przekładowych*. Warszawa.
- Wierchoń, P. (2008), <wreszcie> *Coś nowego! [recenzja z. 3 Idiomatykonu]*, (w:) „Język. Komunikacja. Informacja”, P. Nowak/ P. Nowakowski (red.), 3, 177–207.

Źródła internetowe

- Bezrukova, O.N./ V.A. Samojlova (2017), *Otcovskij otpusk v Rossii: mečty ili real'nost'?*, (w:) Sociologičeskie issledovaniâ. 7. 116-125. (URL <http://sociois.isras.ru/files/File/2017/7/Bezrukova.pdf>). [Pobrano 22.02.2019].
- Centr kar'ery Komsomol'skogo-na-Amure gosudarstvennogo universiteta*. (URL <https://knastu.ru/page/450>). [Pobrano 23.02.2019].
- Davydov, Ū. (1992), *Doroga na Golodaj* za: Nacional'nyj korpus russkogo âzyka

(URL http://search1.ruscorpora.ru/search.xml?env=alpha&mycorp=&mysent=&mysize=&mysentsize=&mydocsize=&dpp=&spp=&spd=&text=lexform&mode=main&sort=gr_tagging&lang=ru&nodia=1&req=%22%EE%E1%FA%E5%F5%E0%EB%20%ED%E0%20%EA%F0%E8%E2%EE%E9%22&docid=48727&sid=131). [Pobrano 27.02.2019].

Èkonomika Moskvy i regionov: otvet na samye častye voprosy. (URL http://pikabu.ru/story/yekonomika_moskvyi_i_regionov_otvet_na_samyie_chastyie_voprosyi_4465668). [Pobrano 26.02.2019].

Kuznecov, F., *Šolohov i „anti-šolohov”*, (w:) „Naš sovremennik”, 2004.02.15 za: Nacional’nyj korpus ruskogo âzyka (URL http://search1.ruscorpora.ru/search.xml?env=alpha&mycorp=&mysent=&mysize=&mysentsize=&mydocsize=&dpp=&spp=&spd=&text=lexform&mode=main&sort=gr_tagging&lang=ru&nodia=1&req=%EF%EE%E4%EA%EE%EF%FB). [Pobrano 26.02.2019].

Moskovskij fiziko-tehničeskij institut (nacional’nyj issledovatel’skij universitet. (URL <https://mipt.ru/about/departments/ck/>). [Pobrano 23.02.2019].

Nezavisimaa gazeta, 10 mapra 2017 Nezavisimaa gazeta [Pobrano 22.02.2019].

Otvety.mail.ru. URL <https://otvet.mail.ru/question/9364876> [Pobrano 18.02.2019]

Popov G., Adžubej N., *Pât’ vyborov Nikity Hrušova*, (w:) „Nauka i žizn’”, 2008 za: Nacional’nyj korpus ruskogo âzyka (URL http://search1.ruscorpora.ru/search.xml?env=alpha&mycorp=&mysent=&mysize=&mysentsize=&mydocsize=&dpp=&spp=&spd=&text=lexform&mode=main&sort=gr_tagging&lang=ru&nodia=1&req=%EF%EE%E4%EA%EE%EF%FB) [Pobrano 26.02.2019].

Vikislovar’. (URL https://ru.wiktionary.org/wiki/кухонный_боец). [Pobrano 26.02.2019].

Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera. (URL <http://www.wse.krakow.pl/ru/studenci>). [Pobrano 23.02.2019].

Žurnal voprosov i otvetov „Hitryj Bog”. (URL <https://slygod.com/other/kuhonnyiboxer/>). [Pobrano 18.02.2019].

Skróty słowników i korpusów

I8: Chlebda, W. (red.) (2016), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Opole.

MAS: Evgen’eva, A. P. (red.) (1957–1961), *Malyj akademičeskij slovar’*. Moskwa.

NKJR: Nacional’nyj korpus ruskogo âzyka. (URL <http://ruscorpora.ru/>)

PRSP: Chlebda, W. (red.) (2014) *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy idiomatikonu polsko-rosyjskiego* (z. 1-5). Opole 2014.

SDub: Dubisza S. (red.) (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Warszawa.

SFF: Fëdorov A.I. (red.) (2001), *Frazeologičeskij slovar’ ruskogo literaturnogo âzyka*. Moskwa.

SG: Gûlumânc, K.M. (2004), *Pol’sko-russkij frazeologičeskij slovar’*: Mińsk.

SH: Hessen, D.R. Stypuła (1998), *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. 1–2. Warszawa.

SJe: Es’kova N.A./ S.N. Borunova,/ V.L. Voroncova (2015), *Orfoèpičeskij slovar’ ruskogo âzyka: proiznošenie, udarenie, grammatičeskie formy*, Moskwa 2015.

wyd. 10., poprawione i uzupełnione.

SK: Kalenčuk, M.L./ L.L. Kasatkin/ R.F. Kasatkina (2012), *Bol'šoj orfoèpičeskij slovar' russkogo âzyka: literaturnoe proiznošenie i udarenie načala XXI veka: norma i ee warianty*. Moskwa.

SKuz: Kuznecov S.A. (red.) (2008). *Novejšij bol'šoj tolkovyj slovar' russkogo âzyka*. Petersburg.

SL: Lukszyn, J./ W. Zmarzer, (red.) (1998), *Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski, rosyjsko-polski*. Warszawa.

SPWN: Wawrzyńczyk, J. (red.) (2004), *Wielki słownik polsko-rosyjski*. Warszawa.

WSJPŻ: Żmigrodzki, P. (kier. projektu). *Wielki słownik języka polskiego*. (URL <http://wsjp.pl/>).